

FODOR JÁNOS

MAGYAR NEMZETISÉGPOLITIKAI KÍSÉRLETEK ÉS A ROMÁN ÁLLÁSPONT 1918 ŐSZÉN

...Jászi értetlenül
megkérdezte: „Végtére
is mit akarnak
a románok?” „Teljes
elszakadást” – válaszolta
Iuliu Maniu.

■ Károlyi Mihály függetlenségi párti politikus előbb a Magyar Nemzeti Tanács élére került, majd az őszirózsás forradalmat követően az ország kormányfője lett. Bár korábban Károlyi pályája számos ellentmondást tartalmazott (ez a következőkben sem volt másképp), például köztudottan békepártiként 1915 szeptemberében önkéntesként a frontra vonult.¹ A háború utolsó szakaszában éppen a Gyalui-havasokban szarvasbőgésen tartózkodott az Andrásy családdal, amikor Ugron Gábortól értesült a bolgár fegyverletételről. Ezt követően, 1918. szeptember 28-án Kolozsvárra utaztak, onnan pedig Bethlen István társaságával kiegészülve Budapestre.² Október 17-én jelentette be Tisza István (a tudósítóként jelen lévő Márai Sándor szerint halálsápadtan), hogy Magyarország a háborút elveszítette, de még lesújtóbb volt a közvélemény számára mondatának utolsó része: „megnyerésére többé reményünk nem lehet, és hogy ennek folytán keresnünk kell a békét oly feltételek mellett, amelyeket ily viszonyok között ellenségeink elfogadnak”.³ A bevallott háborús vereség következtében, de azt megelőzően is, a háttérben tárgyalások zajlottak a nemzetiségeknek adandó engedményekről, az ország egyben tartása végett.

Az erdélyi román nemzeti törekvések Erdélyre nézve történeti hagyományokkal rendelkeztek, amelyekre folytonosan figyelt a magyarországi állampolitika. A századelőn megjelenő magyarországi belső viták három pontban vol-

tak csoportosíthatók: a birtokviszonyok alakulása, a választójogi reform, valamint a nemzetiségi kérdés kezelési módszerei, vagyis utóbbi nyíltan, de előbbi kettő burkoltan is a nemzetiségi viszonyokra reflektáló kérdéskörök voltak. Mindenképp a vitákban megnyilvánuló szakértők és politikusok többsége tisztában volt azzal, hogy az erdélyi román nemzeti mozgalom a régió belüli szupremáciát Erdély Romániához való csatlolásával kívánja elérni.⁴ Az erdélyi román nemzeti mozgalom céljai elérését tekintve nem volt egységes. Míg egyesek inkább a bukaresti politikai elit társaságát keresték, addig mások a dualista Monarchia központjában, Bécsben próbáltak – egyébként nem sikertelenül – támogatókat szerezni. Az Aurel C. Popovici könyvéből ismert föderatív tervezet szerint a Monarchia 15 egységből állt volna össze, ez csakis az addigi magyar szupremácia hátrányára történhetett volna. Ugyanebben az időszakban a korszak szintén meghatározó egyénisége, Alexandru Vaida-Voievod víziójába a Román Királyság csatlakozása egy föderalizált Habsburg Birodalomba is belefért volna.⁵

Tisza István miniszterelnök nemzetiségpolitikai koncepciója eltért a korszakban igencsak népszerű drasztikus megoldásoktól, amelyek erőltetett magyarosítást, mezőségi betelepítést vagy a nemzetiségek rovására történő birtokparcellázást szorgalmaztak. Tisza szabadelvű értékrendjétől távol állt e megoldások alkalmazása, azonban ami talán még ennél is fontosabb, az a Monarchia nagypolitikai érdekeit szem előtt tartandó külpolitikai irányelv. E szerint az erdélyi nemzetiségekkel való relatíve jó viszony megőrzésével Romániának a Hármasszövetséghez való tartozása biztosítható.⁶ Ilyen értelemben fogható fel Tisza megegyezési kísérlete közvetlenül a háború előtt. Próbálkozásának kudarca borítékolható volt, talán egyik fél sem vette komolyan ezeket a tárgyalásokat. Eyrészt az erdélyi román követeléseket Bukarestben is kiemelten szem előtt tartották, így bizonyos volt, hogy ha születik is megállapodás, az nem lesz előnytelen. Másrészt pedig a magyar nacionalista mozgalmak is árgus szemmel figyelték a magyar miniszterelnök lépéseit, és vélhetően bármilyen csekély engedményt hazaáruulásként értékelték volna.

A legfontosabb ilyen markáns nézettel rendelkező csoport az Erdélyi Szövetség volt. Az 1913-ban létrehozott Erdélyi Szövetség elsősorban azon ellenzéki politikusokat tömörítette, akik nem értettek egyet Tisza István nemzetiségi politikájával. Az 1914. június 7-én tartott marosvásárhelyi nagygyűlésen konkrétan megfogalmazták a hosszú távú teendőket, amelyeket harmincnégy pontban összegeztek. Ezek teljesítéséhez azonban több nyugodt évtizedre lett volna szükség. A csoport tulajdonképpen azokat az ellenzéki személyiségeket tömörítette, akik elsősorban Tisza politikai lépéseit vélték elhibázottnak, és valamiféle regionális tudatot szerettek volna biztosítani az amúgy függetlenségi párti nézeteiknek. Ami érdekes, hogy a korábbi hagyományosan függetlenségi párti székelyföldi választókerületekben a legutolsó, 1910-es választásokat követően a Nemzeti Munkapárt került fölénybe, míg Kolozsváron egy igencsak komoly ellenzéki politikai csoportosulás körvonalazódott: ekkor választották polgármesterré a függetlenségi párti Haller Gusztávot, de ugyanekkor lett a városi törvényhatóság tagja Apáthy István egyetemi tanár, Janovics Jenő színházigazgató, Kenéz Béla, Boér Elek, Pósta Béla, Somló Bódog, Szádeczky-Kardoss Lajos egyetemi tanárok, Ferencz József unitárius püspök, vagyis a későbbi impériumváltás időszakának meghatározó szereplői.⁷

Az Erdélyi Szövetség érdemi működését csupán 1917-ben kezdte meg, elnökei gróf Bethlen István, Ugron Gábor és báró Kemény Árpád, kolozsvári ügyve-

zető elnöke pedig Apáthy István volt.⁸ Szervezkedésük folytatódott a háború utolsó időszaka alatt is, amikor a megyei szervezetek kialakításán fáradoztak, azonban a balkáni front összeomlásával egy nagyobb tanácskozás összehívása már elmaradt. Ennek ellenére a főleg kolozsvári központú szervezet az 1918 őszi politikai fordulatok hatására javaslatokkal állt elő. Apáthy levélben ismertette Károlyival az Erdélyi Szövetség álláspontját, amelynek az erdélyi vonatkozásokról szóló lényege a következőképpen foglalható össze: elfogadhatatlan Erdély autonómiája vagy föderalizálása, támogatandó viszont a nemzetiségek egyházi, közművelődési, gazdasági autonómiája és az ezek kapcsán felállítandó nemzeti-ségi minisztérium.⁹ Ennél valamivel engedékenyebb, gyakorlatilag nemzeti autonómiák mentén föderalizált, demokratikus berendezkedésű Magyarországon belüli Erdélyt képzelt el Jászi Oszkár, a svájci kantonokhoz hasonló felosztásban. A Jásziéhoz hasonló jellegű nyilatkozatokat tett Károlyi Mihály parlamenti felszólalásaiban október folyamán. Ezzel szemben az erdélyi és magyarországi román vezetők (Vasile Goldiș, Alexandru Vaida-Voievod, Aurel Vlad, Ștefan Cicio Pop stb.) október 12-i nagyváradi értekezletükön a teljes elszakadás lehetőségét vetették fel. Ezt az álláspontot Alexandru Vaida-Voievod október 18-án ismertette a magyar országgyűlésben. Beszédében a következőket mondta: „Azon természetes jognak alapján, hogy a sorsa felett minden nemzet maga rendelkezessék, amely jogot a Monarchia fegyverszünet iránti ajánlatával most már Magyarország kormánya is elismert, a magyarországi és erdélyi román nemzet e joggal kíván élni, és ehhez képest követeli a maga részére is a jogot, hogy teljesen szabadon és minden idegen befolyástól menten önmaga határozhassa meg intézményes állami elhelyezkedését és koordináltságának viszonyát a szabad nemzetek között.”¹⁰ Felszólalásával igencsak élénk reakciókat váltott ki, mind képviselőtársai, mind az ország lakossága részéről.

Az őszirózsás forradalom hatására és az uralkodó jóváhagyásával 1918. október 31-én megalakult Károlyi-kormány rendelkezett elképzeléssel a nemzeti-ségi kérdés kezeléséhez, valamint ismerte az erdélyi magyar és román közvélemény álláspontját is. Ugyancsak október 31-én alakult meg Budapesten a Központi Román Nemzeti Tanács, többségében a román nemzeti párti és szociáldemokrata politikusokból. Érdemi munkájukat november 2-ától Aradon kezdték meg, Ștefan Cicio Pop házában.¹¹ November 9-én a Román Nemzeti Tanács Aradról „ultimátumot” küldött a budapesti Magyar Nemzeti Tanácsnak, melyben bejelentették a románok elszakadási szándékát. Emellett a novemberben kibontakozó diplomáciai események is egyértelműen azt hangoztatták, hogy az 1916-os bukaresti titkos szerződés területi követeléseit továbbra is érvényesnek tartják Románia felé. November 5-én nyilvánosságra hozták az ún. Lansing-üzenetet, melyben az állt, hogy az amerikai elnök „rokonszenvez a mindenütt lakó románok nemzeti egységének gondolatával”, valamint az USA ígéretet tett arra nézve, hogy befolyását érvényesíti ennek megvalósításában. Ugyanakkor Berlin is megüzente a román kormánynak, hogy amennyiben a kivonuló Mackensen hadseregét nem háborgatják, „Románia törekvéseit jóindulatúan kezelik”. Ezzel gyakorlatilag a győztes hatalmak mellett az addigi ellenfél is szorgalmazta Románia erdélyi bevonulását.¹² A magyar hadsereg leszerelését és felbomlását a budapesti Nemzeti Tanács hadügyminisztere rendeleteivel és kijelentéseivel is siettette. A korábbi rend fenntartására alkalmas erők így a községekben a Nemzeti Tanácsok mellett önszervező módon létrejövő nemzeti gárdák voltak, amelyeknek az 1918. novemberi időszakban rengeteg teendőjük akadt. Ugyanis az őszirózsás

forradalom hatására, valamint a hadsereg szétesésére reagálva számos helyszínen zavargások törtek ki. Ezek egy részéért a fegyvelmezetlen hadsereg kötelékei feleltek. „A kolozsvári vasúti állomáson ezrével keresztülvonuló katonákat nem volt módunk visszatartani. Hiába vártuk őket meleg étellel, kávéval, hiába kötöttük lelkükre a haza védelmét, mindenki sietett tűzhelyéhez és oda, ahol a háromszáz korona leszerelési illetéket felvehette” – emlékezett vissza Apáthy, megjegyezvén, különös erőfeszítést igényelt, hogy nem voltak nagyobb zavargások.¹³ A hadsereg mellett pedig megjelentek azok a fosztogatók, akik a közrend felbomlásán felbátorodva vagy éppen a rendszerváltás ideológiai támaszát kihasználva cselekedtek. Az esetek többségének nem volt etnikai jellege, leginkább a szociális elégedetlenség tört a felszínre: a módosabb földbirtokosok, jegyzők vagy Zetelakán éppen a katolikus plébános esett áldozatául a sokszor alkohol miatt felhevült népharagnak. Gyergyószentmiklóson a helyi birtokosok szenvedtek el atrocitásokat (egyikük később belehalt sebeibe), a zavargásoknak a Marosvásárhelyről kivezényelt nemzetőrség vetett véget.¹⁴ Feldúlták Bethlen István mezősámsondi birtokát, de hasonlóan menekülnie kellett Theodor Mihali nagybirtokosnak nagyilondai gazdaságáról. Talán a legkirívóbb eset a korabeli Krassó-Szörény vármegyei Fácádán történt, ahol a fosztogatások miatti polgárháborús hangulat fokozását a lugosi repülőosztág bombázása váltotta ki. A százas nagyságrendű áldozatokkal járó eseményt, akárcsak a jósikafalvi tűzharcok kivizsgálását román–magyar vegyesbizottság végezte.¹⁵ A budapesti kormányzat nem igazán volt ura a helyzetnek, ráadásul a vegyes településeken történt incidensek tovább hátráltatták egy esetleges magyar–román egyezség létrejöttét.

Jászi Oszkár az erdélyi bizottsági tagokkal, valamint a szász és sváb nemzeti tanácsok delegátusaival kiegészült kormányküldöttség élén november 13-án érkezett Aradra. A tárgyalások megkezdése előtt előjött a fentebb említett incidensek (különösen a jósikafalvi) problematikája, valamint annak kezelési módzatai, ami különösen bizalmatlan légkört teremtett a találkozó felekben. A Román Nemzeti Tanács továbbá kifogásolta Apáthy István jelenlétét az Erdélyi Nemzeti Tanács részéről, mivel „túlzottan sovínisztának és nacionalistának” tartották.¹⁶ Továbbá fontos azt is kiemelni, hogy Jászi egyfajta konszenzuális javaslatlall érkezett, javaslatait elfogadta az Erdélyi Szövetség szűkebb köre (pl. Bethlen István) is. Az RNT visszautasította Jászi ajánlatát, melyet követően egy 11 pontból álló átmeneti javaslatot tett, melyben a román többségű területeket teljesen az RNT fennhatósága alá helyezte volna. Azonban a román tárgyalófelek részéről erre is visszautasító válasz érkezett. Az elutasítás hatására Jászi értetlenül megkérdezte: „Végére is mit akarnak a románok?” „Teljes elszakadást” – válaszolta Iuliu Maniu. A visszautasítás nem konkrétan Jászi személyének szólt, mivel abban az időszakban azon kevesek közé tartozott, kinek szemléletét a román vezetők is tisztelték. A tárgyalásztalt Jászi súlyos zárszavakkal hagyta el: „mindkét tárgyaló félre rendkívüli felelősség nehezedik, mert a megegyezés megghiúsulása véleményem szerint mindkét félre igen nehéz következményekkel fog járni”.¹⁷ Jászi utólag belátta, hogy eleve azzal a tudattal indult tárgyalni, hogy viszonylag kevés esélye van meggyőzni a románokat, különösen a magyar államrend megmaradásának elérésével.

November 13-án (gyakorlatilag Jászi aradi tárgyalásai alatt) aláírták a belgrádi katonai konvenciót, melynek lényeges következménye, hogy a szövetségesek (így az újra hadat üzenő Románia is) megszállják Erdély egy részét, egészen a Pécs–Baja–Maros–Beszterce demarkációs vonalig. Bizonyos Román Királyságbeli

előőrök már november 12-én (a MÁV jelentése szerint korábban is) megjelentek a Gyimesekben, melyet követően lassan haladva szálltak meg egyes székelyföldi településeket. A megszállásról a hatóságok kétségbeesett táviratokban adtak hírt a budapesti kormányzatnak, ahonnan az a válasz érkezett, hogy a benyomuló román csapatok antant csapatoknak tekintendők, és arra utasították a helyi közigazgatást, hogy gondoskodjon elszállásolásukról, valamint étellemezésükről. Ugyanakkor az aradi tárgyalásokat követően az RNT tárgyalásokat folytatott a Iași-ban székelő romániai kormányral. A november 18–19-i tárgyalások alkalmával abban állapodtak meg, hogy az egyesülés kikiáltására szervezendő nagygyűlést akkor fogják megszervezni, amikor az Erdélyben levő katonai egységek elég védelmet biztosítanak a magyar hadsereggel szemben.¹⁸ November 18-án (más források szerint 20-án) az RNT Vasile Goldiș szövegezésével egy a világ népeihez címzett kiáltványt tett közzé, melyben a korábbi nyilatkozatokhoz képest sokkal világosabban fogalmaz az elszakadási törekvéseket illetően. A szöveg közzétételét követően kezdődtek meg azok a szervezkedések, amelyek a gyulafehérvári nagygyűlésre vonatkoztak. Ezzel párhuzamosan elkezdődött a szervezőmunka egy marosvásárhelyi „székely nagygyűlés” vonatkozásában is, amelynek megértéséhez röviden a marosvásárhelyi lokális viszonyokat ismertetni kell.

A marosvásárhelyi Magyar Nemzeti Tanács a budapesti mintára és utasításra 1918. október 31-én alakult meg, a városi Károlyi-párt, a Polgári Radikális Párt és a Szociáldemokrata Párt vezetőiből és szimpatizánsaiból állt. Megalakulását népgyűlésként hirdették meg, így a csatlakozott szervezetek sora a megalakulás után egyre bővült. A Nemzeti Tanács tagsága főleg olyan személyekből állt, akik addig nem voltak aktív résztvevői vagy tényezői a városi politikának. A tagság soraiban az értelmiség és a városi kispolgárság képviselői voltak többségben, kiszorítva az addig rendszeresen politizáló vidéki nagybirtokosokat (és azok befolyásos embereit). Marosvásárhely ilyen szempontból különbözött a többi székelyföldi várostól (például Székelyudvarhelytől), ahol nem létezett szervezett munkásság vagy más politikai szervezet, ezért az ottani nemzeti tanácsokat az addigi politikai réteg soraiból alakították meg.¹⁹ A mintegy ezerötyszáz fős tömeg előtt tartott népgyűlésen a meglepetést Antalffy Endre orientalista, kollégiumi tanár színre lépése jelentette, aki korábban nem volt komoly politikai tényező. Előmenetelét a véletlen hozta, nem a tudatos készülődés: a Nemzeti Tanács alakuló népgyűlésén Hofbauer Aurél volt polgármester személyét kifogásolta, annak beszédét megszakítva, amit a népgyűlés ovációval fogadott, akkora népszerűséget szerzett, hogy nyomban elnökké választották. Alelnökök a szervező pártok vezetői voltak: Kovács Elek és Csetri János szociáldemokraták, titkár Turnowsky Sándor polgári radikális párti ügyvéd, jegyzők Simó Géza és Molter Károly tanárok, valamint vagyonőrként Halász József bevallottan szocialista nézeteket valló bankigazgató. Tulajdonképpen ők sem voltak korábban aktív résztvevői sem a törvényhatóságnak, sem a városi politika más területeinek. A Nemzeti Tanács tagjai között már a megalakulás után politikai meggyőződésen alapuló konfliktusok keletkeztek: Hofbauer Aurél például az alakuló gyűlési beszédének sikertelensége után már nem vállalt aktív szerepet a tanács munkájában. Kovács Elek lap-szerkesztő pedig javasolta a városi törvényhatósági bizottság, valamint a megyei vezetőség tagjainak a felvételét, amit a Nemzeti Tanács balszárnyához tartozó tagjai elvetettek. Az ilyen természetű feszültség a tanácson belül állandó volt. A nézeteltérésből adódó feszültségek egyértelmű célja az 1918 előtti városi (és a megyei) politikum tagjainak az „átmentése” vagy a helyzethez való alkalmazko-

dás volt.²⁰ Hasonló konfliktusok miatt néhány alapító tag már az elején otthagya a városi szervezetet, és a fővárosban folytatta: Turnowsky Sándor Jászi Oszkár meghívására november 16-án Budapestre utazott, ahol a Polgári Radikális Párt országos titkári posztjára került. Elutazását követően kizárták a marosvásárhelyi Nemzeti Tanácsból, a tanács budapesti bizalmas kapcsolatai is megszakadtak, ettől kezdve az utasítások tudomásul vétele volt az egyetlen kommunikációs forma Budapesttel. A városi Nemzeti Tanács a megyei felügyeletre is igényt tartott, így gyorsan konfliktusba keveredett a megyei Nemzeti Tanács alakítására irányuló kísérletekkel a vidéki arisztokrácia tagjaival, mint Toldalaghi Mihály, Szoboszlai László vagy Szenner József.²¹ Toldalaghiék mozgalma leginkább a marosvásárhelyi Nemzeti Tanács politikai befolyását ellensúlyozta volna, a tanács ugyanis csatlakozott ahhoz a Bethlen István szervezte tömeggyűléshez, amely a november 28-i Erdélyi Székely Nemzeti Tanács megszervezését vállalta. Bethlen István szervezkedése reakció volt Jászi Oszkár korábban ismertetett aradi tárgyalásainak kudarcára. A katonai konvenció és az aradi tárgyalások eredményeinek tudatában Bethlen István november 17-én több erdélyi vezetőt hívatott Marosvásárhelyre, ahol egy „székely nemzetgyűlés” megszervezését próbálta előkészíteni.²² Ennek eredményeképpen november 19-én megalakult egy szervezőbizottság, amelynek feladata az említett Erdélyi Székely Nemzeti Tanács megszervezése lett volna. A szervezőbizottság elnöke Bodó Sándor királyi főügyész volt, de a bejelentett akcióhoz részvételükkel és támogatásukkal csatlakoztak a székelyföldi és az erdélyi városok és községek nemzeti tanácsai.²³ A budapesti Székely Nemzeti Tanács küldöttsége csatlakozása mellett felkereste Jászi Oszkárt, akit megpróbáltak megnyerni az ügynek.²⁴ Tulajdonképpen ismerően a román nemzeti törekvéseket, a román nemzeti nagygyűlést próbálták megelőzni az akcióval, amihez a szászok és akár a románok támogatását is megpróbálták elnyerni.²⁵ Egyedül a marosvásárhelyi városi Nemzeti Tanács ellenezte a gyűlés szervezését, mivel a múlt rendszer politikusai – teljesen félreértve és félreértékelve a helyzetet – részéről való hatalomátvételnélként értelmezték. Emiatt bírálatokat is megfogalmazott Bethlen Istvánnal szemben: „A székely szó nem jogcím arra, hogy nemzetmentőnek nevezzék ki magukat [Bethlen és társai]. Mert nincs külön székely érdek és nincs külön magyar érdek. A székelyföldi magyar és a magyar székely nem jelent kétféle népréteget s bárhogy is nevezzük az Erdélyben lakó magyarokat, ezeknek célja csakis egyféle lehet: rendet, békeséget teremteni s megmenteni ezt az országrészt az új köztársaságnak.”²⁶ Minden jel arra mutat, hogy a városi Nemzeti Tanácsnak valószínűleg nem volt tudomása Jászi aradi tárgyalásának kudarcáról, valamint a belgrádi katonai konvenció miatti közeledő román bevonulásról és a román nagygyűlés szervezéséről. A marosvásárhelyi székely nagygyűlés szervezése Bethlenék visszavonulásával végül a marosvásárhelyi Nemzeti Tanácsra hárult. Bethlen nem tudta megnyerni Kolozsvárt (Károlyi bizalmasát, Apáthy Istvánt) a „székely” ügynek,²⁷ ezért a szervezésből való kihátrálása miatt a nagygyűlésnek már csak szimbolikus jelentősége volt, ahol a területi integritás kérdése volt a legfontosabb. A székely állam (vagy önállóság) kérdése fel sem merült, mivel ekkorra Székelyföld egy részét már megszállta a román hadsereg. A vártnál kevesebben jelentek meg, de így is többbezes létszámmal képviselte magát az erdélyi magyarság.²⁸ A következő személyek foglaltak helyet a gyűlést levezető szónoki emelvényen: Antalffy Endre, Bíró Balázs és Szádeczky Lajos egyetemi tanárok, Ravasz László püspökhelyettes, valamint Szóts János (Kolozsvár) és Csetri János szociáldemokrata veze-

tó. A szónokok többnyire az elfogadásról, az integritásról, a demokratikus Magyarországról beszéltek. A gyűlésen elfogadott határozat helyeselte a kormány „wilsonizmuson alapuló” nemzetiségi politikáját és az integritáshoz való ragaszkodást, s az „erről való eltérést” elutasította. A gyűlésen elfogadott, *A világ népeihez!* című határozat valójában az erdélyi románoknak szólt (hajazva is a korábban az RNT által kiadott nyilatkozat címére). A Jászi alaptételein, aradi ajánlatán alapuló szöveg a demokratikus szövetségi népköztársaság előnyeit hangsúlyozta, de belekerültek az időközben előrenyomuló hadsereg által elkövetett sérelmek is. A több nyelven megjelent kiáltványban szó sem esett a székely köztársaság kikiáltásáról, de nem került sor az Erdélyi Székely Nemzeti Tanács megválasztására sem. A gyűlés a kormányhoz intézett kérelmében a megszállás lehetőleges elkerülését kérte, valamint hogy az Erdélyi Nemzeti Tanácson belül hozzanak létre egy olyan szervezetet, amely a székelységet szervezné meg. Erre már végképp nem került sor, mivel december 2-án a román hadsereg bevonult Marosvásárhelyre.²⁹

A gyulafehérvári nagygyűlés menete sokkal simábban zajlott. Ennek megszervezésére a november végén Budapesten tartózkodó Iuliu Maniut Jászi Oszkár biztosította arról, hogy a magyar kormány nem fogja megakadályozni a nemzeti gyűlés megtartását. Sőt felső utasításra a MÁV különvonatokat biztosított a gyűlésre utazók számára. A szervezéskor több helyszín is felmerült: pl. Nagyszében vagy Szászsebes, ahol már jóval korábban megtörtént az impériumváltás, november 3-tól átvették a városházát.³⁰ Végül is a történelmi okokra hivatkozva esett a választás „Mihai vajda Belgrádjára”, vagyis Gyulafehérvárra, ahol Mihai Viteazul fejedelem székhelye volt egykoron.³¹ Az 1228 küldött megválasztása is komoly szervezőmunkát igényelt. A hagyományos erdélyi választóközrtekben a Monarchia-beli szabályoknak megfelelően (nyílt szavazással) választották meg a küldöttek egy részét, ami egyes helyeken egyfajta népünnepélylé alakult át a románok körében.³² A gyűlést december 1-jére hirdették meg, az egyesületi határozat vitája az RNT prominens képviselőivel már november 30-án megkezdődött. Néhány nappal korábbi sajtónyilatkozataiban Goldiş már utalt arra, hogy a gyűlésen ki fogják mondani a Romániához való csatlakozást. Ezt az egyesület azonban az osztrák–magyar kiegyezéshez hasonló szövetségként képzelte el. A november utolsó napján megtartott vitaesten Erdély autonómiája mellett törtek lándzsát a szociáldemokraták jelen lévő képviselői, többek között Ion Flueraş is, míg a nemzeti pártiak többsége és a külföldről hazatért emigránsok képviselői az autonómia ellen és a feltétel nélküli csatlakozás mellett érveltek. A vitában leginkább Vaida-Voevod véleménye számított, aki szerint az erdélyiek, bukovinaiak és besszarábiaiak többsége a regátiakkal szemben önmagában is garanciát jelent a demokratikusabb viszonyok kialakítására. Iuliu Maniu azt hangsúlyozta, hogy a csatlakozás feltételekhez kötése összeférhetetlen lenne Románia tekintélyével. A késő estig tartó vita végül kompromisszummal zárult, amely lényegében a másnap ismertetett kiáltvány szövegében köszönt vissza. Nem kifejezetten feltételként, de mégis benne maradt a határozati javaslatban az „ideiglenes autonómia” terve az alkotmányozó gyűlés összeülésig.³³ A másnapi gyűlésre a kaszinó épületében került sor. Sokan vonattal, szekerekkel vagy gyalogosan tették meg az utat: „Az út egyik oldalán a románok szekerei haladtak a város felé, kerekük csikorgott a havas kerékvágásokban, s mindenik kurjantástól, örömmámortól zengett, a másik oldalon pedig ugyanabba az irányba a Romániából jövő német hadsereg vonult vissza” – emlékezett vissza a korabeli

viszonyokra Lucian Blaga.³⁴ A december 1-jei gyűlésen a delegáltak ünnepélyesen olvasták fel a kiáltvány szövegét a vármezőre összegyűlt több tízezres (egyes források szerint akár százezres) tömegnek. Ugyanakkor egy 200 tagú Nagy Nemzeti Tanácsot választottak, amely másnap delegációt küldött a román királyhoz, iktatva a határozat első (az egyesülést kimondó) pontját. Ugyancsak december 2-án a Nagy Nemzeti Tanács kijelölte a megszállt területeken végrehajtó szerveként működő 15 fős Kormányzótanács (Consiliul Dirigent) tagjait Iuliu Maniu vezetésével. A későbbiekben, egészen az 1920. április 20-i felosztatásáig a Nagyszébenben székelő Kormányzótanács, hol kevesebb, hol több hatáskörrel, de együttműködve a bukaresti kormánnyal, a legmeghatározóbb erdélyi politikai intézmény volt.

A gyulafehérvári nagygyűlésről mintegy mellékes információkat közölt az erdélyi magyar sajtó, így a közvélemény nem volt megfelelő mértékben tájékoztatva részleteiben ekkor. Az egyik meghatározó kolozsvári napilap, az *Ellenzék* december 2-ai számában *Nem volt egységes a román nemzetgyűlés* címmel közölt beszámoló cikket (a lap második oldalán), kiemelve, hogy a román szocialista küldöttek nem álltak feltétlenül az elszakadás mellett.³⁵ Ez nagyjából megfelelt Apáthy utólagos reflexióinak is,³⁶ ami azért lehet félrevezető, mivel ha voltak is (kisszámban) ilyen szocialista küldöttek, azok legfeljebb a politikai berendezkedést kifogásolták, az egyesülés ellen pedig nem igazán lehetett hangjuk, mivel számszerűleg is kiszorultak a további döntéshozásból. A hasonló tájékoztatlanságot és a helyzet teljes félreértését fokozta a lap december 4-i számában megjelent marosvásárhelyi publicisztika, melyben „megnyugtatták” a kedves olvasót, kijelentve, hogy a „román nemzetgyűlés határozata nem lehet más, csak egy óhajtás” vagy utopisztikus törekvés arra vonatkozóan, hogy mit szeretnének megvalósítani. Ugyanis a „józan román nép irtózik a romániai bojár és korrupt uralomtól, és vissza fogja sírni az annyit szidott magyar elnyomást”.³⁷ A nagygyűlés határozatai ellen Károlyi és kormánya tiltakozását fejezte ki, ugyanakkor kényszerűségből óvatosságra intette az erdélyi magyarságot, hogy lehetőleg kerüljék az összetűzéseket a bevonuló csapatokkal. Az események hatására az erdélyi ügyek irányítására – amelyekre láthatólag nem igazán volt eddig se befolyása a kormánynak – a minisztertanács egy Kelet-magyarországi Főkormánybiztosságot hozott létre, kolozsvári székhellyel és a román tiltakozások ellenére Apáthy vezetésével. A főkormánybiztosságot a maga tizennégy ügyosztályával Apáthy december közepéig szervezte meg, olyan személyiségeket bevonva, mint Vincze Sándor, Janovics Jenő, Jordáky Lajos, Pap József és Horváth Emil.³⁸ Maga a kormánybiztosság hatásköre arra a 26 erdélyi vármegyére terjedt volna ki, amelyekről a gyulafehérvári kiáltvány is szólt, de a gyakorlatban leginkább Kolozsvárra és környékére korlátozódott. Tevékenysége pedig a december 22-ére meghirdetett kolozsvári magyar népgyűlés megszervezésében nagyrészt ki is merült. Eközben a román hadsereg rég átlépte a demarkációs vonalakat, és a francia hadvezetésbeli kommunikációs nehézségek, olykor – szándékos – félreértések miatt folyamatosan haladt előre, gyakorlatilag ellenállás nélkül.³⁹

December közepén Neculcea tábornok Antalffy Endrét kérte fel követítőnek, hogy utazzon Kolozsvárra, és mondja meg Apáthyiéknak, hogy ne álljanak ellen a Kolozsvárra rövidesen bevonulni készülő román hadseregnek. Antalffy csupán az üzenet átadását vállalta, visszautazásakor pedig tanúja volt a Kolozsváron tartózkodó magyar csapatok visszavonulásának. „Szemtanúja voltam a maroknyi sereg Kolozsvárról kivonulásának. Nem volt ki tudja milyen ígéretes haderő” –

jegyezte meg Antalfy visszaemlékezésében.⁴⁰ A nagygyűlés megszervezéséhez ilyen körülmények között a Károlyi határozott fellépése volt szükséges, hogy a közelgő román haderők ne zavarják meg azt. A gyűlés menetét nem zavarták, viszont az odautazók egy részét igyekeztek visszatartani. Még ilyen körülmények között is több tízezres tömeg gyűlt össze Kolozsvár főterére. A cél Apáthy szerint bevallottan a gyulafehérvári nagygyűlés túlszárnyalása, így kétszázezer főre számítottak. Annak ellenére, hogy vélhetően ennyien nem gyűltek össze, Apáthy visszaemlékezésében létszámszerűen így is túlszárnyaltnak vélte a december 1-jei eseményt.⁴¹ A gyűlésen felolvasott beszédében további csúsztatásokat engedett meg magának: „[a gyulafehérvári gyűlés] 26 magyarországi vármegye területét Romániához tartozónak és az e területen lakó csaknem 4 millió nem román – magyart csaknem 3 milliót, németet, rutént és szerbet közel 1 milliót – román alattvalónak nyilvánította”.⁴² Pedig nyilvánvalóan ismerte a valós adatokat is, miszerint az általa említett 26 vármegye 6,8 milliós lakosságából a románok aránya 43%-ot, a magyaroké 35,5%-ot, a németeké 10,9%-ot, a szerbeké 4,3%-ot, a ruszinoké 2,9%-ot és az egyéb nemzetiségűeké 3,4%-ot tett ki.⁴³ Nyilatkozatát tehát politikai nyilatkozatként kell értelmezni, amely a korbali közhangulat hatására alakult. Apáthyt követően két román származású szociáldemokrata szólalt fel, akik többnyire a magyar sérelmeket sorolták, a román megszállást ellemeztek, valamint a Jászi-féle kantonosítási megoldást látták célszerűnek. Végeredményben a többség által elfogadott határozat világosan kimondta, hogy a Kolozsváron egybegyűlt küldöttek „a magyarsággal egyazon népköztársasági állami közösségen belül kívánnak élni”.⁴⁴ Az elfogadott határozatot idegen nyelvre is lefordították, hatása azonban elmaradt az elvárásoktól, ugyanis december 24-én bevonultak Kolozsvárra a román haderő csapatai. A bevonulásról számos napló-szerű visszaemlékezés született, Márki Sándortól, Janovics Jenőtől, Kelemen Lajostól, Apáthy Istvántól, Gyalui Farkastól és másoktól. A visszaemlékezések és beszámolók abban mind egyetértettek, hogy a város magyar lakossága passzívan, mély letargiával szemlélte az eseményeket, míg a bevonuló katonákat üdvözlő román lakosság önfelédten táncolt, énekelt és ünnepelt. A bevonulással azonban nem zárult le az impériumváltás folyamatának teljessége.

■ JEGYZETEK

1. Életrajzírója szerint ezt amiatt tette, hogy ne tartsák gyávának. Ugyanakkor a veszélyes helyzeteket köztudomásúan kedvelő gróftot tudatosan kiemelték a lövészárók-közel-i helyzetetekből, nehogy baja essen. Hajdu Tibor: *Károlyi Mihály*. Kossuth Kiadó, Bp., 1978. 185.
2. Hajdu Tibor: *Ki volt Károlyi Mihály?* Napvilág Kiadó, Bp., 2012. 89.
3. Képviselőházi Napló, 1918. október 17. XLI. köt. 292.
4. Bárdi Nándor: *Otthon és Haza*. Pro-Print, Csíkszereda, 2013. 93.
5. Romsics Ignác: *Erdély elvesztése 1918–1947*. Helikon Kiadó, Bp., 2018. 60. (a továbbiakban Romsics 2018)
6. Bárdi Nándor: i.m. 95.
7. Falusi Norbert: *Uralkodó magyar eszmék változásban. Erdély 1910–1922*. Phd-disszertáció, Szeged, 2018. 88.
8. Az Erdélyi Szövetség tevékenységéről és programjáról lásd bővebben Bárdi Nándor: i.m. 97–103.
9. Lítván György (szerk.): *Károlyi Mihály levelezése I. 1905–1920*. Akadémiai Kiadó, Bp., 1978. 243–246.
10. Fodor János: *Impériumváltás Erdélyben 1918–1921*. In: H. Szabó Gyula (szerk.): *Kincses Kolozsvár Kalendáriuma 2018–2019*. Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács – Kriterion Könyvkiadó, Kvár, 2018. 191. (a továbbiakban Fodor 2018)
11. Anton Drăgoescu (szerk.): *Istoria României. Transilvania*. vol. 2. Fundația „George Barițiu”, Cluj-Napoca, 1997. 634.
12. Fodor 2018. 192.
13. Apáthy István: *Erdély az összeomlás után*. Új Magyar Szemle 1921. 2-3. sz. 149.
14. Garda Dezső: *Gyergyószentmiklós közlélete az első világháború utáni években és az Országos Magyar Párt*. Acta Siculica 2012–2013. 381.
15. Romsics 2018. 101–102.
16. Lítván György – Varga F. János (szerk.): *Jászi Oszkár publicisztikája*. Magvető Könyvkiadó, Bp., 1982. 314–316.

17. Uo. 322.
 18. Romsics 2018. 118.
 19. Székelyudvarhelyen Paál Árpád lett a Nemzeti Tanács elnöke, aki korábban vármegyei főjegyző volt. A helyi szociáldemokrata pártot sem a Nemzeti Tanács megalakítása céljából hozták létre, hanem elsősorban a megszállást követő túlélési, stratégiai megfontolásból. Fodor János: *Impériumváltás Marosvásárhelyen 1918–1922*. Múltunk 2016. 2. sz. 155.
 20. Uo. 157.
 21. Ellenőr 1918. november 6.
 22. A megszólított személyek között szerepelt Apáthy István, Ugron Gábor volt belügyminiszter, Urmánczy Nándor. Romsics Ignác: *Bethlen István*. Osiris Kiadó, Bp., 1999. 107.
 23. Például Torda, Gyulafehérvár, Déva, Zilah stb. bejelentették csatlakozásukat és részvételüket a gyűlésen. Székely Napló 1918. november 23.
 24. Ezt úgy próbálták elérni, hogy az ún. „székely kérdés” megoldását a Jászi-féle kantonális elvek szerint képzelték el. Székely Napló 1918. november 23.
 25. Ellenben a románokra nem igazán számítottak. Több sajtóorgánium közül egyedül az *Ellenőr* említette, hogy „minden nemzetiség tagjait, nem zárva ki a románokat sem, szívesen látja mindazokat, akik közre akarnak működni Erdély mentési munkálataiban”. Ellenőr 1918. november 20.
 26. Tükör 1918. november 19.
 27. A nagygyűlésről Apáthy nem említ semmit visszaemlékezésében. Kertész Jenő (kolozsvári ügyvéd, Apáthy mellett tagja volt az ottani Nemzeti Tanácsnak) a magyarság egyedüli központjának Kolozsvárt látta, ezért nem tudta értelmezni a Székely Nemzeti Tanács megalakulását, így azt teljesen fölöslegesnek tartotta. Kertész Jenő: *A tíz év előtti Erdély napjai*. Korunk 1929. február. http://epa.oszk.hu/00400/00458/00239/1929_01_4738.html (Letöltve: 2018. 10. 03.)
 28. A *Kolozsvári Hírlap* a létszámot ötezerre, a *Világ* kétezerre teszi.
 29. Fodor János: i. m. 160.
 30. Kunt Gergely – L. Balogh Béni – Schmidt Anikó (szerk.): *Trianon arcai*. Naplók, visszaemlékezések, levelek. Libri Kiadó – Magyar Nemzeti Levéltár, Bp., 2018. 294–300.
 31. Anton Drăgoescu szerk.: i. m. 648.
 32. Uo. 647.
 33. Romsics 2018. 135.
 34. Kunt Gergely – L. Balogh Béni – Schmidt Anikó (szerk.): i. m. 297.
 35. Ellenzék 1918. december 2.
 36. Apáthy István: i. m. 163–164.
 37. Székely Napló 1918. December 4.
 38. Romsics 2018. 142.
 39. Uo. 144.
 40. Arhivele Naționale Direcția Județului Mureș (ANDJ MS) Fond Personal Antalffy Endre, 53, 19. f.
 41. Apáthy István: i. m. 164. Megjegyzendő, hogy a korabeli sajtóbeszámolók is hasonló jelzőkkel éltek: „Soha még a világ fennállása óta annyi ember Kolozsváron nem volt együtt, mint a tegnapi napon” – írta az Ellenzék. Ellenzék 1918. december 24.
 42. Ellenzék 1918. december 24.
 43. Romsics 2018. 150.
 44. Ellenzék 1918. december 24.

